

VÁNDORLÁS PALESZTINÁBAN.

I.

A SZENTFÖLD.

Annai utazó vagy zarándok egy országot sem látogatott meg, mint épen Palesztinát, a zsidók országát; és annyi könyvet, annyi utleirást sem bocsátottak közre egyetlen országról sem, mint épen Izrael fiainak földjéről. Pedig magában véve kicsiny ország és már a régi egyházatya Jeromos azt mondá, hogy szegyenli a pogányok előtt Palesztina területét felemlíteni: nehogy gúnyolódjanak Izrael Istene felett, ki csak ily kicsiny országgal bírta jutalmazni választott népét. Kicsi isten lehet az, a ki nagyobb földet nem birt adni választott népének!.. Így gúnyolódtak Jeromos idejében a pogányok. De Jézus születésének eseménye, nagy hirt szerzett a kis Zsidóországnak. Az ő érdekes személyisége, érdeket keltett mindazon helyek iránt, melyeken megfordult. És mert igen sokan Istennek hitték Jézust, rendkívüli vágy támadt bennök megtekinteni azokat a helyeket, melyeken az Isten járt-kelt. És mivel az ó-szövetségi szentekről szóló jelentéseket is igen sokan, a zsidókkal együtt szószerinti valóságnak vették: az is érdekelte őket, hogy lássák az ó-szövetségi isteni s tulvilági jeleneteknek színhelyét. Palesztina nem csupán a keresztényeknek emlékezetes szent földje, hanem a zsidóké is. Ezek is eljárnak ide, százak óta, nagy csoportokban, hogy az ígért földén, hol Jehova annyiszor megjelent, hol Ábrahám, Izsák és Jákob laktak és meghaltak: ők is lakjanak és meghaljanak, s mert a végítélet napja a Jehosafat völgyében leend, hogy ide temetkezzenek, s mindjárt a helyszínén feltámadhassanak. A ki más országban hal meg, s ott temetkezik, az a föld alatt foga Jehosafat völgybe, az ítélet napjára elgyalogolni. Sok kiaszott, őszszakálu zsidót láttam én Jeruzsálemben, kik a világ minden részéről ide sereglettek, apáik földjére, hogy a Jehosafat völgyében eltemettessenek. De a moszlimeknek is szentföldje; mert Ábrahám, Izsák, Jákob, Mózes, Jézus, Allának profétái;

és a zsidó meg a keresztény biblia, szinte Allának könyvei; előhírnökei a legfőbb profétának Mohammadnak és a szentkönyvek legutolsó kiadásának az Alkoránnak. S Jeruzsálemben, a Mória hegyen, hol egykoron Salamon temploma diszlett: ott áll a szent kőszikla Omár kalifának híres nagy mecsetjében. És az igazhívő moszlim, ki Mekkába nem zarándokolhatott, meglátogatja az Eszszahra-t, a kőszikla^f mecsetet Jeruzsálemben. A nagy szikla a mecset közepén, aranyozott vas ráceszal van kerítve, s a moszlimok hiszik, hogy nem támaszkodik a földre, hanem lebeg felette s pedig azóta hogy a próféta az égfelé nyargalt e szikláról, Gábor főangyal társaságában. A szikla is utánuk emelkedett, de Gábor főangyal reá lépett s azóta függő helyzetben maradt. Igaz, hogy a sziklának szélei nem érintik a földet s csak közepe támaszkodik reá, de ezt nem láthatni.

Palesztina a keresztényeknek, a zsidóknak s a moszlimoknak is szentföldje, s Jeruzsálem mindannyioknak szent városa. De mindegyiknek más más értelemben szent; más más értelemben érdekes.

Nekünk ez ama föld, melyen az emberi közművelődés történetének egyik legnagyobb korszaka vette kezdetét! . . .

És ha Schliemann elzarándokol Trója hantjaihoz, hogy felkutassa egy rég letűnt világ színterét, a klasszikus irodalom egyik szent helyét: ki csodálkoznék azon, hogy száza-
kon át, annyi millió embert érdekelt, ama föld ott a távol keleten, hol közművelődésünknek eddig legnagyobb korszaka kezdetét vette.

Legujabb időben protestáns férfiak irták Palesztináról, nagymérvű tudomány, beható tapasztalás, életszemlélet után a legalaposb, s legtanulságosabb könyveket. R o b i n s o n E d e, S c h m i t É l i társaságában Amerikából hajóztak rendkívüli tudományos készültséggel, az ígéret földére; utánok egy svájci orvos T o b l e r T i t u s négyszer vándorolt oda, s miután elébb áttanulmányozta talán minden régi utazónak fenmaradt könyvét: a szentföldön, a helyszínén, ellátogatott minden romdűledékhez s megkérdezte még a fűszálat is, mely fölötté termett: vaskos kötetekben írta le a mit tanult, látott és hallott.

II.

AZ UTAZÁS.

Én Triesztből gőzhajón utaztam Corfu, Zante, Czefalonia, Szira szigeteket meglátogatva, Smyrnába; onnan Rhodusba, Cziprusba, Beiruthba és Jaffába. Ez utam beleszámítva az egyes helyeken való tartozkodást, Smyrnában két napot, Beiruthban egy napot, a többi helyeken félnapot vagy néhány órát csupán tizennégy napot tartott. Gyors utazás és kényelmes az osztrák Lloyd gőzösökön, kivált ha tekintetbe vesszük a régi vitorlás hajókon való járást.

A negyedik száz első feléből 333-ból fenmaradt egy bordeauxi zarándoknak rövid uti naplója. Vándorunk Bordeauxból a havasokon át Olaszországba ment, nevezetesen Turinba; innen: Milano, Bergamo, Brescia, Verona s Vicenzán át Aquilejába. Majd a juliai havasokon át Laibachba (Civitas Emona), Cillibe (Civitas Celeia) és Pettauba (Civitas Petovione). Itt a Dráva hidján átkelve alsó Pannoniába érkezett, utjában következő nevesb helyeket érte: Légrád a Dráva mellett (Jovia) Eszék (Mursa) Sirmium, Belgrád (Singidunum). Innen Philipopolnak, Herakleának tartva Konstantinápolyba érkezett. Jeruzsálemben Kis-Ázsián keresztül zarándokolt. Visszajövet Philipinek és Thessalonikának tartott, honnan egyenes vonalban, az otrantói tengerszoros felé sietett. S nem messze Apolloniától Avlónánál hajóra szállt és átkelt Kalábriába, Brindisibe. Innen több helyet érintve Kápuába, azután Rómába utazott. Romából Narni, Spoleto s egyéb városokon keresztül Pesaróba. Végre Rimini, Bologna, Reggio, Parma s Piacenzán át Milánóba jött vissza.

Azok az utazók, kik nem voltak a tengernek barátjai, rendszeren a bordauxi zarándok ösvényén jártak. De a tengeri utazás tartamáról is példát hozok a sok közül. Ezerszáz évvel a bordeauxi zarándok után, 1479-ben Tucher János polgár Nürnbergből Jeruzsálemben és a Sinai hegyre zarándokolt. Nürnbergből indult május 6-án lóháton Weiszenburg, Schwäbis, Werde, Augsburg, Landsberg, Insbruck s Praunegg-en át, s tizenhárom nap alatt Velenczébe érkezett. Innen hajón indult tovább június 10-én. Négy nap alatt Parenzóiig jutottak. Innen Zara, Ragusa, Scutari, Durazzo-n át Korfuba. Június 29-ikén indultak tovább Módon, Cerigo, Cándia mellett haladva Julius

14-én Rhodus szigetre érkeztek, 18-án Cziprusba. Innen 20-án éjjélkor indultak Jaffa felé, hová 23-án reggel megérkeztek.

A ki tehát Velenczéből június 10-én indult, az legrövidebb úton is csak július 23-án érkezett Jaffába. — Tisztesség különbség a hajdan és most között! . . A régi utazók azonkívül a tengeri rablóktól is tartottak, azoktól én a Lloyd gőzösön már épen nem félttem. Ez immár eltűnt kísértet! . . . Csak egy baj maradt meg. A tengeri betegség. Midőn Triesztben hajóra szálltunk, egy nagy dereglye vitt a tengeren bent álló gőzöshez. Némely utitársunkat már a dereglyén, csendes tengeren, elfogta a szédelgés, sőt a hányás is. Örültem, hogy bajom nem lett. Másokat meg a gőzösre való szállások alkalmával lepett meg a betegség. Megindultunk, kijutottunk a nyílt tengerre, a nem igen nagy hullámok ringatni kezdték nagy gőzsűnket, ekkor ismét többen estek a betegség áldozatául. Midőn már Triesztet sem láttam, s a nagyobbodó szél folytán, a nagyobbodó hullámok is erősebben ringatták hajónkat, s köröttem a hajó fedélzetén mindinkább elszaporodott a hányók száma, elvégre engemet is elérte a baj s kényszerültem lemenni szobámba s lefeküdni. Nem volt nagymérvű bajom; de azt állítják sokan, hogy a nagyobb mérvű tengeri betegség életuntagságot okoz; s egyik utazó oly desperatióba esett, hogy felkiáltott: dobjatok a tengerbe. Egyébaránt sokféle orvosságot ajánlanak, de kinek használ, kinek nem használ. Én fekve könnyebben éreztem magam, sőt jól is; de mihelyt felkeltem, a hajónak hánykolódása mindjárt elkábitott s hányásra kényszerített. Azért szeles időkben sok a beteg s kevés ember ül asztalhoz. Itt is hirtelen meglepi a hányás az embert, s néha alig bir felemelkedni helyéről. Én három napig feküdtem s csak igen keveset ettem, midőn a szél lecsendesedett épen Korfuba érteztünk. Felkeltem s kiszáلتam megnézni a várost, mert a gőzös néhány órán át ott időzött. Az étkezés a Lloyd gőzösökön pazar és aránylag nem drága. A borok mind valódiak, kitűnők. Megtörténik azonban, hogy az első három tál étel egymásután kimegy az emberből s csak a következők maradnak benne. Én legalább magamon is, másokon is így tapasztaltam. Alig hogy bevettük az ételt, siettünk fel a hajó fedélzetére, némely társaink nem is birtak eléggé sietni, asztalnál lepte meg őket a baj. A többi utazó az ily episodokon azért nem botránkozik meg, mert megszokta, s nem tudja melyik perczen lesz maga

is áldozatává. Mert épen mártius havában utaztam, azért legtöbb ebédeinket ily episodok szaggaták meg. Beiruthban pedig az első napon oly erős szél járt, hogy a kiszállás a lehetlenségek sorába tartozott. Másnap kissé csendesült a szél; a posta dereglye kijött hajónkhoz, de a hágcsót nem lehetett leereszteni, hanem bevártuk a pillanatot, midőn a hullám egészen a hajó fedélzetig emeli a dereglyét, akkor hirtelen beugrottunk, a kik kiszállni akartunk, hirtelen kelle cselekednünk, mert a másik perczen a dereglye már lent vala a hullámvölgyben. Igy szálltam ki, kevesed magammal megnézni Beiruthot. Kedves testvéreinknek, a törököknek, az ázsiai partokon gyalázatos kikötői vannak; talán azt akarják, hogy ott senki ki ne szálljon. Ilyen a beiruthi, ilyen a smyrnaiés ilyen a jaffai kikötő. Jaffában is távol kint a tengeren áll a gözös, többször történik, hogy a posta dereglye sem közelitheti meg, mert a kikötő tele van sziklával. Mi nagy nehezen kiszállottunk Jaffában. Midőn a partra értünk, disznó bőrrel bevont bőröndömet a moszlim hordárok nem akarták tova szállítani. Köpködtek reá . . . „Tisztátalan, tisztátalan!“ kiabálván. Sok utánjárásra keresztény hordárt találtam. Ez elvitte bőröndömet az európai utazók közös szállójába, a Szent-Ferenczrendű barátok zárdájába, mely a tengerparton tágas emeletes épület. 1857-ben, midőn én Jaffában kiszálltam, még nem volt a zárdán kívül európaiak számára más vendéglő. Azóta van. Felekezeti különbség nélkül, minden keresztény európai ide szállott, a szegényebbek három napig ingyenes ellátásban részesültek, a nem szegényektől sem kértek a barátok e napokra dijt, de mindenki szívesen adott annyit a mennyi telt tőle, mert tisztességes szobát és megehető eledelt kapott. Jaffa emeltebb helyen, magaslaton fekszik a tenger partján, s fehér, köbalakú, lapos tetejű házai-
val, melyek a tenger színétől lépcsőzetesen emelkednek felfelé a magaslat tetejéig, óriási lépcsők gyanánt, a hajóról tekintve meglepő szép tünemény. A keleti városok, ott a földközi tenger partján, az európaira nézve, ki először jelenik meg itt, rendkívüli érdekes tünemények, szokatlan tekintetük meglepő. De csak a hajóról, tisztos távolról ily regényesek; ha belépsz ronda, szűk utcáikba, rögtön elenyézik minden költészet, s a legprózaibb valónak irtózatot, utálatot gerjesztő torzképe tárul elénk. Jézus a farizeusokat, kívülről bemeszelt sirokhoz hasonlítja, melyek kívülről tisztetek, de belülről telvék a megholtak

rothadozó csontjaival. Ilyenek, épen ilyenek a földközi tenger partjain fekvő, s a tengerről regényes alakuaknak tetsző keleti városok.

Az utcák kövezete irgalmatlan; Mert igazhivő moszlimok kutyát a háznál nem tartanak, azért ezek az állatok az utcára kihányt szemetten élődnek, ott ácsorognak csoportonként. Sovány, nagyon szőrtelen alakjuk az éhségnek képviselője. Az utcákon születnek, ott élnek, ott nyomorognak, ott döglenek el. Az utcák tisztogatását a tél vállalta magára. A tél pedig az eső, mely mindent elsöpör, lemos, addig a meddig. Az eső october második felében jó s tart ápril utolsó vagy május legelső pár napjáig. Május elejétől october végeig sohasem esik. Ekkor tehát nincs utca-tisztogatás. De világítás sincs, a ki éjjel az utcán jár lámpást visz magával; ha nem teszi, akkor belebotlik az utcán tanyázó kutya csordába, mely reá mordul; vagy átesik valamely utazónak tevéjén, lován, szamarán. Mert sok szegény utazó csak az utcán vesz éjjeli szállást; de elvégre még a rendőrséggel is bajba keveredik, mert ez irgalom nélkül börtönbe kíséri mindazt, ki éjjel lámpás nélkül jár az utcákon.

A barátok házának lapos tetejéről gyönyörű kilátás nyílik a földközi tengerre. Valahányszor Jaffába jöttem, sokat időztem itt s gyönyörködtem a végtelen, a határtalan tengernek nagyszerű képén. A messze láthatáron fehérlettek a hajók vitorlái, s azokon túl, még távolabb egyes póznák látszotak, a közlgő hajók árbocjai, mintha a földgömb másik oldaláról jönnének úgy tüntek fel lassanként; először csak az árbocz, azután a vitorlák kezdettek fehérteni, végre feljött a láthatárra az egész hajó. A napnyugot is elragadó látvány a jaffai barát zárda tetejéről. Egy óriási arany golyónak lemerülése, ott a legtávolabb láthatáron, hol az ég és a víz egyesül. — A gőzösön, a nyílt tengeren, hol csak eget és vizet lát az ember, e két tünemény: a napkelet, az óriási arany golyónak kiemelkedése a vízből; a napnyugot, az arany golyó lemerülése a tengerbe; és a hajók fel-feltünése és nagyobbodása: a legszebb jelenetek. Jaffánál a tenger ritkán csöndes, a város előtt nagy csomó szikla hever elszórtan a tengerben; mintha a régi titánok dobálták volna oda. A gőzös azért nem közeledhetik a part felé, de a városi dereglyéket is sokszor azzal fenyegeti a szél, hogy oda csapja valamely sziklához. Ilyenkor a gőzös egyet

fütyöl Jaffa előtt s az óriási hullámokon tovább tánczol, délnek, Afrika partjai felé, nagy Sándor városába, Alexandriába. A szentföldre való leveleket s küldeményeket azután az onnan jövő hajó hozza vissza egy hét mulva.

A barátok zárdája traditionalis helyen épült. Azt tartja a legenda, hogy itt e helyen lakott Simon a Péter apostol házi gazdája, s itt történtek ama jelenetek, melyekről az Apost. Cselek. könyvében a IX. és X-ik fejezetben olvasunk.

A T a b e a özvegy házáról, illetve annak helyéről is van régi hagyomány, ez a város déli részein utal néhány romra. Valaha itt templom épült. Egyébiránt másfelé is helyezik ezeket a traditiókat.

Csak alig egy napot töltöttünk ez alkalommal Jaffában. Böjt ideje levén, a barátok hal-étellel vendégeltek meg. De volt egy neme a hálnak, melynek kiállhatatlan bűzét sohasem feledem el. B a k k a l a a neve. A mint a fráter behozta az ebédlőbe, oly undorító szag lepte meg az orrot, hogy egyhangulag felkiáltottunk: Mi ez? . . . Ez uraim az olasz barátoknak kedvencz eledele a bakkala, felelé a velünk étkező német páter. Bizony nem mertünk hozzá nyulni. Később, Jeruzsálemben, megbarátkoztam vele. Azért volt oly bűzös, mert a szakács nem értett elkészítéséhez, nem áztatta ki kellőleg. Szárazon olyan, mint egy nagy hasáb forgács. Jeruzsálemben jobb szakácsunk volt, ott jólesett a bakkala, fehér is volt, nem oly sárga mint a jaffai, s minden szagnélküli.

Mivel Palesztinában sem kocsi, sem talyiga, sem kociut nem vala, hanem az emberek — mint háromezer évvel ezelőtt, Ábrahám, Izsák és Jákob — öszvéreken, szamarakon, lovakon, tevéken utaznak: a mi vezetőink is lovakat és szamarakat béreltek, melyek elvigyenek tizenkét óra alatt, másfél napi uton Jeruzsálem felé.

HATALA PÉTER.

Handwritten signature: Hatala Péter